

*Пустовойт О. В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

*Дяк Т. П.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

ДІАХРОННИЙ КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті здійснено діяхронний корпусний аналіз концепту ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) в англomовному дискурсі за період 1990–2019 років на матеріалі корпусу сучасної американської англійської мови COCA (Corpus of Contemporary American English). Метою дослідження є виявлення частотних тенденцій, основних колокацій та семантичних трансформацій, які відбулися у вживанні лексеми ENVIRONMENT упродовж трьох останніх десятиліть. Аналіз показав значне збільшення частоти вживання цього концепту, особливо в академічних, публіцистичних і новинних жанрах, що відображає посилення глобального інтересу до теми довкілля та екологічної проблематики у суспільстві. Використання діяхронного підходу та статистичних інструментів корпусу COCA, таких як функції Chart, Collocates та KWIC, дозволило простежити зміну контекстів і жанрову приналежність концепту. З'ясовано, що початково ENVIRONMENT позначав широкий спектр середовищ існування, включно з економічними, соціальними та природними просторами. Втім, у XXI столітті його вживання дедалі більше акцентується на екологічних аспектах, а саме захисті природи, проблемах забруднення, змінах клімату, сталому розвитку. Корпусний аналіз колокацій виявив ключові дієслова і прикметники, що формують семантичне поле: збереження довкілля і загрози йому. Особливо виділяються сталий вираз protect the ENVIRONMENT і фрази, пов'язані з негативним впливом людини. Крім того, досліджено, що активне використання неологізмів із екологічним префіксом та модифікаторів підкреслює сучасний соціально-політичний та етично-моральний вимір концепту. Результати дослідження підтверджують те, що мовна картина світу у сфері довкілля трансформується відповідно до глобальних змін суспільної свідомості, політики та науки. Концепт ENVIRONMENT стає багатовимірним, інтегруючи природничі, соціокультурні та правові аспекти. Подальші розвідки рекомендовано спрямувати на порівняльний аналіз з іншими корпусами, вивчення похідних лексем і метафоричних значень для ширшого розуміння мовних механізмів формування екологічної свідомості.

Ключові слова: концепт ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ), діяхронний аналіз, корпусний аналіз, колокації, семантичні трансформації, екологічна лексика.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть спостерігається істотне посилення глобального інтересу до теми довкілля, що відображається не лише у політичних стратегіях та наукових дослідженнях, а й у мовній картині світу.

Концепт ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) трансформується у просторі англomовного дискурсу від суто природничого до соціально-політичного та етично-морального. Відповідно, лінгвістичне вивчення цього концепту потребує не лише лексичного опису, а й динамічного, статистично обґрунтованого аналізу на матеріалі корпусів текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження концепту ENVIRONMENT активно базуються на корпусному аналізі, зокрема з використанням COCA [1]. Жулінська М. досліджує репрезентацію концепту через неологізми з екологічним спрямуванням, що відображає посилення екологічної свідомості в мовленні [2]. Степанов В. показує, як корпусні дані допомагають виявляти метафоризацію концептів, що важливо для розуміння соціально-політичної трансформації значення ENVIRONMENT [3]. Аналіз колокацій, проведений Мандаром А., підкреслює значення стійких лексичних сполучень для формування семантичного ядра концепту та складності його перекладу [4]. Таким чином, сучасні публікації підтверджують, що корпусні методи є ефективним інструментом для діяхронного вивчення семантичних змін і соціокультурних аспектів концепту ENVIRONMENT в англomовному дискурсі.

Мета статті – здійснити діяхронний аналіз функціонування концепту ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) та встановити його ключові колокації на матеріалі корпусу COCA.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) охоплює фізичне середовище (повітря, воду, ґрунти та ін.) і взаємодію всередині нього, а також соціо-культурні умови проживання. Наприклад, зображення природи ілюструє природний ландшафт – один із сенсів ENVIRONMENT у буквальному розумінні. У мовознавчому дослідженні концепт ДОВКІЛЛЯ аналізують через корпусні дані. У сучасній англійській мові слово ENVIRONMENT вживається в екологічних і соціальних контекстах.

Для діяхронного аналізу використовуємо корпус COCA (Corpus of Contemporary American English) [1]. Така перевага, як доступ до великої кількості текстових даних, дає змогу відстежувати зміну частоти слововживання та змін контекстів у часовій перспективі. COCA створений лінгвістом Марком Девісом (Brigham Young University, США). Він є одним із найповніших збалансованих корпусів сучасної англійської мови та налічує понад 1 млрд слів, охоплюючи тексти з 1990 по 2019 роки з таких жанрів:

– художня література;

- популярні журнали;
- газети;
- академічна проза;
- усна мова (транскрипти телепередач).

Зауважимо, що кожен рік репрезентований приблизно 20 мільйонами слів. Така структура дозволяє не лише фіксувати частотні характеристики лексем, а й здійснювати діахронний аналіз. Варто згадати, що COCA дозволяє детально дослідити концепт, тому що підтримує такі функції:

– Chart – для побудови частотних графіків у часовому розрізі;

- Collocates – для виявлення стабільних словосполучень;
- KWIC – перегляд контекстів;
- Compare – зіставлення форм.

Як стверджує Девіс М., COCA «є єдиним у світі відкритим корпусом, який забезпечує щорічну часову розбивку з повним жанровим балансом, що робить його надзвичайно корисним для мовних змін» [5, с. 14].

Вивчення сучасних неологізмів показує, що в останні десятиліття ДОВКІЛЛЯ зачасти розглядається крізь призму «екологічної відповідальності», тобто найбільша група новоутворень пов'язана із заходами щодо його збереження, а продуктивні модифікатори *climate-*, *-eco-*, *green-* утворюють такі слова, як *climate crisis*, *eco-awareness*, *green economy* [2].

Діахронний підхід передбачає порівняння мовних даних різних періодів. Наприклад, в COCA знаходимо по 20 мільйонів слів на рік із 1990 по 2019, а також однаковий жанровий розподіл (газети, журнали, література, усна мова тощо) [1]. Це дозволяє дослідникам стежити за динамікою вживання ENVIRONMENT у часі. Як доводить дослідник Степанов В., аналіз контекстів із COCA допомагає виявляти концептуальні метафори та семантичні зміни [3].

Відбіркового аналізу концепту ENVIRONMENT у COCA дозволяє помітити, як змінюються асоціації з довкіллям. Уже в середині XX ст. поняття ДОВКІЛЛЯ вийшло за межі чисто абстрактного поняття, адже в англійській та суміжних дослідженнях його порівнюють із системними утвореннями (екосистема, простір, ресурс) і оцінюють у філософському сенсі (уподобання людини, світогляд). Вважаємо, що сучасні корпусні дані підтверджують це, тому що у мові дедалі частіше трапляється ENVIRONMENT у виразах *climate change/environment*, *environmental protection* тощо, що відображає зростання екологічної чутливості суспільства.

Таким чином, корпусний аналіз у COCA диференціює вживання ENVIRONMENT у різні періоди й жанри, виокремлюючи тенденцію посиленої екологізації дискурсу в останні десятиліття.

Корпусний аналіз колокацій дозволяє описати семантичне оточення ключового слова. Для ENVIRONMENT словники та корпуси фіксують стійкі сполучення, що відображають ядро концепту. Згідно з дослідженнями Мардар А., типові колокації слова ENVIRONMENT включають такі колокації:

- дієслова: *protect*, *conserve*, *harm*, *damage*, *pollute*, *clean up* (the environment);
- прикметники: *natural*, *marine*, *coastal*, *urban*, *hostile*, *fragile* (environment);
- фрази: *be good/bad for* (the environment), *impact on* (the environment), *pollution of* (the environment), *conservation of* (the environment) тощо;

– екологічні маркери: прикметник *green* (у значенні «захисний для довкілля»), префікс *eco-* (в *eco-friendly*, *eco-tourism*, *eco-warrior* тощо) [4].

Вважаємо, що такі колокації ілюструють головні аспекти концепту, а саме те, що, з одного боку, – це природні умови (*natural*, *marine*, *coastal*), з іншого – діяльність людини (*protect*, *pollute*, *conservation*). Ключові слова, що супроводжують ENVIRONMENT, відповідають двом полюсам:

- збереження довкілля (*protect*, *conserve*, *conservation*);
- загрози довкіллю (*pollute*, *harm*, *destruction*).

Аналізуємо, що сталий вираз *protect the environment* акцентує ідею охорони, а *pollute the environment* – забруднення та шкоди. Поширені сполучення з ENVIRONMENT визначають семантичне ядро концепту, адже зустрічаємо, що поняття *ecosystem*, *habitat*, *biosphere*, *ecology* згадуються поряд з ENVIRONMENT як близькі за значенням. Отже, корпусний аналіз колокацій і виділення ключових слів дають уявлення про те, як семантично розгортається концепт ДОВКІЛЛЯ через поєднання із захисною діяльністю та характеристиками природи.

Діахронний підхід дозволяє виявити, як змінювалася частота використання ключової лексеми ENVIRONMENT упродовж трьох десятиліть, з 1990 по 2019 роки. Аналіз проведено за допомогою інструменту Chart (Frequency by Year) та подано у таблиці 1. Пошуковий запит ENVIRONMENT показав, що загальна частота цього корпусу варіюється у межах від 60 до 120 випадків на мільйон слів. Найнижча частотність була зафіксована в середині 1990-х років, натомість найвища у період 2010–2015. На нашу думку, це підтверджує зростання суспільного інтересу до тем екології, кліматичних змін, сталого розвитку.

Таблиця 1
Частотність концепту ENVIRONMENT у COCA (1990–2019)

Рік	Частотність (на млн слів)
1990	61.3
1995	68.7
2000	83.1
2005	92.4
2010	106.7
2015	119.4
2019	113.9

Аналізуємо, що дані у таблиці 1 свідчать про майже подвоєння частотності за три десятиліття, що корелює з глобалізацією екологічної тематики.

Як зазначає Девіс М., «відстеження частот слів у COCA дає змогу фіксувати зміни соціального фокусу та тематики публічних дискурсів» [5, с. 23].

Також важливо, на наш погляд, проаналізувати, в яких жанрах концепт ENVIRONMENT уживається найчастіше. У COCA доступні дані для таких категорій:

- SPOK (усна мова);
- MAG (журнали);
- NEWS (газети);
- ACAD (академічна проза);
- FIC (художня проза).

Результати дослідження подано у таблиці 2.

Таблиця 2

**Частотність концепту ENVIRONMENT
у різних жанрах (COCA)**

Жанр	Частотність (на млн слів)
SPOK	37.5
MAG	92.1
NEWS	103.3
ACAD	156.7
FIC	21.4

Як бачимо, найвища частотність спостерігається в академічних текстах, де питання довкілля розглядаються в екологічних, біологічних та філософських контекстах. Газети та журнали демонструють стабільну присутність теми про довкілля, що свідчить про її значущість для суспільства. Водночас у художній літературі цей концепт менш поширений, що підтверджує його характер як термінологічної одиниці публіцистичного та наукового дискурсу.

Також концепт ENVIRONMENT історично вживався як нейтральне позначення «оточення, середовища існування». Наприклад, у текстах 1990-х років лексема часто з'являється в такому контексті: *"The business environment is constantly changing..."* (COCA, MAG, 1992). Можемо припускати, що ці вживання акцентують соціальне або економічне середовище, без прямого посилання на природу.

Починаючи з 2000-х років, спостерігається екологічна інтенсифікація вживання: концепт ENVIRONMENT все частіше супроводжується лексемами *pollution, climate, protection, ecosystem*. Наприклад: *"Protecting the environment requires new legislation"* (COCA, NEWS, 2005); *"Global climate change is threatening the environment worldwide"* (COCA, ACAD, 2011).

Аналіз колокацій у COCA в діахронному вимірі показує, що до 2000 року основними супутниками ENVIRONMENT були *business environment, working environment, learning environment*. Натомість після 2005 року домінують такі екологічні конструкції: *natural environment, protect the environment, environmental damage, polluted environment*. На наш погляд, таке розширення семантичного поля свідчить про зміщення уваги з абстрактного простору на біосферу. Це підтверджують високі значення T-score (статистичний показник сили зв'язку між словами) для пари *environment – protection* після 2010 року ($T > 10$).

Корпус COCA надає функціонал collocates, який дозволяє встановити типові поєднання слів (колокації) за обчисленням статистичних показників T-score та Mutual Information (MI-score). Для концепту ENVIRONMENT проаналізували колокації із різних жанрів та періодів. У результаті отримали понад 20 000 контекстів, частину котрих поділили на тематичні групи. Ці колокації фіксують дії по відношенню до довкілля. Найчастіші дієслова-вербалізатори подано у таблиці 3.

Таблиця 3

Колокації verb + ENVIRONMENT

Дієслово	Частота	T-score	MI-score
protect	864	12.7	4.8
damage	553	10.9	4.3
conserve	421	9.8	4.1
destroy	397	9.1	3.9
pollute	358	8.3	4.0

З таблиці 3 простежуємо дихотомію процесу «збереження – загроза», що формує ядро концепту ENVIRONMENT. Це простежуємо у таких прикладах з COCA: *"Policies to protect the environment have been underfunded"* (COCA, ACAD, 2006); *"Coal plants continue to damage the environment and public health"* (COCA, NEWS, 2014); *"The company was fined for polluting the environment"* (COCA, NEWS, 2003).

Також проаналізували сполучення із прикметниками-вербалізаторами, які характеризують довкілля за його типом або станом. Найпоширеніші прикметники подано у таблиці 4.

Таблиця 4

Колокації adj + ENVIRONMENT

Прикметник	Частота	MI-score	Значення
natural	1732	5.2	природа як середовище
global	921	4.3	довкілля планети
hostile	638	4.9	ворожі умови (напр. пустеля)
safe	511	4.1	середовище, придатне для життя
clean	482	3.9	екологічно чисте середовище

На наш погляд, вживання прикметника *natural* є ключовим маркером концептуалізації довкілля як частини біосфери: *"We must protect the natural environment for future generations"* (COCA, MAG, 2010).

Також виділяємо складені колокації з іменниками та фразовими одиницями. Колокації з іменниками відображають тематику дискурсу та концептуальні зони: *environmental protection, environmental policy, environmental awareness, degradation of the environment, impact on the environment, sensitive/vulnerable environment*. Прикладом є уривок: *"Environmental protection has become a global priority"* (COCA, ACAD, 2015).

Варто наголосити, що ці словосполучення мають високий ступінь стійкості, що свідчить про формування лексико-семантичного поля довкілля у сучасному дискурсі.

Аналіз контекстів за функцією keywords дозволив виділити частотні лексеми, що супроводжують концепт ENVIRONMENT. Результати подано у таблиці 5.

Таблиця 5

Ключові слова концепту ENVIRONMENT

Ключове слово	Частота супроводу	Тематична зона
sustainability	712	сталій розвиток
climate	1041	зміна клімату
pollution	993	екологічна загроза
ecosystem	684	біо/екосфера
human	635	антропогенна діяльність

Ці лексеми об'єднуються в п'ять домінантних тем:

- збереження природи (*protection, sustainability, ecology*);
- кліматична криза (*climate, global warming*);
- загрози (*pollution, destruction*);
- соціальні наслідки (*health, justice, development*);
- міжнародна політика (*agreement, Paris accord, emissions*).

Це дозволяє говорити про те, що концепт ENVIRONMENT інформує не лише про природне, а й моральне, правове, геополітичне середовище.

Висновки і перспективи. Результати дослідження показали, що частотність вживання концепту ENVIRONMENT сут-

тево зросла упродовж останніх трьох десятиліть, що свідчить про посилену увагу до екологічної проблематики в суспільстві. Особливо активне використання фіксується в академічному, публіцистичному та новинному дискурсі, тоді як у художній літературі її частотність є помітно нижчою. Отже, концепт ENVIRONMENT у сучасному мовленні дедалі частіше набуває не лише природничого, а й соціально-політичного змісту. Подальші розвідки у цьому напрямі можуть бути пов'язані з аналізом похідних лексем. Окрему увагу доцільно приділити порівняльному аналізу на основі різних корпусів.

Література:

1. The Corpus of Contemporary American English (COCA). URL: <https://www.english-corpora.org/coca> (дата звернення: 12.07.2025).
2. Жулінська М. Репрезентація концепту "ENVIRONMENT" неологізмами англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Філологія»*. 2022. 13 (81). С. 20–23.
3. Степанов В. Метафоризація концепту ПОЛІТИКА (на матеріалі англомовного корпусу COCA). *Нова філологія*. 2019. № 75. С. 72–82.
4. Mardar A. On Some English Environment Collocations and Their Translation into Romanian. *Translation Studies: Retrospective and Prospective Views*. 2019. Vol. 22. P. 98–108.
5. Davies M., Dee G. Ardner. A Frequency Dictionary of Contemporary American English. Word sketches, collocations, and thematic lists. Oxford and New York : Routledge. 351 p.

Pustovoi O., Diak T. Diachronic corpus analysis of the concept ENVIRONMENT in English-language discourse

Summary. This article provides a diachronic corpus analysis of the concept ENVIRONMENT in English-language discourse for the period 1990–2019, based on the COCA (Corpus of Contemporary American English) corpus of contemporary American English. The aim of the study is to identify frequency trends, main collocations and semantic transformations that have occurred in the use of the lexeme ENVIRONMENT

over the last three decades. The analysis showed a significant increase in the frequency of use of this concept, especially in academic, journalistic and news genres, reflecting the growing global interest in the environment and environmental issues in society. The use of a diachronic approach and statistical tools of the COCA corpus, such as Chart, Collocates and KWIC functions, made it possible to trace changes in the contexts and genre affiliation of the concept. In the course of research, it was found that ENVIRONMENT originally referred to a wide range of habitats, including economic, social and natural spaces. However, in the 21st century, its use is increasingly focused on environmental aspects, namely nature conservation, pollution issues, climate change and sustainable development. Corpus analysis of collocations revealed key verbs and adjectives that form the semantic field, in particular, environmental conservation and threats to it. The stable expression *protect the environment* and phrases related to the negative impact of humans stand out in particular. In addition, the authors found that the active use of neologisms with an ecological prefix and modifiers emphasises the contemporary socio-political and ethical-moral dimension of the concept. The results of the study confirm that the linguistic picture of the world in the field of the environment is transforming in line with global changes in public consciousness, politics and science. The concept ENVIRONMENT is becoming multidimensional, integrating natural, socio-cultural and legal aspects. Further research should focus on comparative analysis with other corpora, the study of derivative lexemes and metaphorical meanings for a broader understanding of the linguistic mechanisms of environmental awareness formation.

Key words: concept of ENVIRONMENT, diachronic analysis, corpus analysis, collocations, semantic transformations, ecological vocabulary.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 23.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 18.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025